

Г. А. Леонцьеў

Паляк вачыма маладога беларуса

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
glebleoz@gmail.com;

наук. кір. – Н. В. Івашына, канд. філал. навук, дац.

Паводле методыкі польскага даследчыка Е. Бартмінскага было праведзена апытанне моладзі, пераважна студэнтаў БДУ гуманітарнага накірунку, у ходзе якога было высветлена, якім з’яўляецца на дадзены момант стэрэатып паляка ў Беларусі. Было выкананае таксама параўнанне з вынікамі апытання, праведзенага І. Лапо ў 2004 г., былі прааналізаваныя змены ў адказах карэспандэнтаў.

Ключавыя словы: этналінгвістыка; стэрэатыпы; моўная карціна свету; уяўленне.

Стэрэатып, паводле Е. Бартмінскага, – «уяўленне пра прадмет, якое сфармавалася ў межах канкрэтнага калектыўнага досведу і вызначае тое, што гэты прадмет сабою ўяўляе, як ён выглядае, як дзейнічае, як ўспрымаецца чалавекам і г. д., у той жа час гэта ўяўленне, якое рэалізавалася ў мове, даступнае праз мову і належыць калектыўнаму веданню пра свет» [1, с. 68]. Гэтае ўяўленне пра прадмет выяўляецца праз апісанне і ацэнку адпаведна.

Моўны стэрэатып мае ўласцівасць на працягу часу змяняцца. Сёння гэта можна правяраць і аналізаваць, дзякуючы апытанням. Так у 2004 г. даследчыца І. Лапо апытала студэнцкую моладзь Мінска і Магілёва (агулам 200 чалавек). А сёлета адбылося наша даследаванне.

Апытанне праводзілася на аснове Google-формы, пытанні былі складзеныя на ўзор аналагічнага даследавання Е. Бартмінскага [1, с. 252–278]. Удзельнікі заходзілі з указанай спасылкі і адказвалі на пытанні. Бланк быў аформлены па-беларуску. Збольшага адказы нам дасылалі таксама па-беларуску.

У нашым даследаванні паўдзельнічалі 54 чалавекі. Удзельнікі – моладзь 16–24 гадоў, пераважаюць асобы 18–20 гадоў (62,1 %). Збольшага прымалі ўдзел студэнты філалагічнага факультэта БДУ (57,4 %).

Найбольш праблемнымі пытаннямі для карэспандэнтаў сталі апошнія тры: ім было крайне цяжка падабраць выразы, прымаўкі або жарты. Таму часта на гэтыя пытанні, на жаль, не пакідалі адказу.

1. Прывядзіце значэнне слова *паляк*.

Адказы: чалавек з Польшчы, жыхар Польшчы (26); чалавек польскай нацыянальнасці (22); грамадзянін Польшчы (7); каталік (5).

Для беларуса паляк – гэта чалавек з іншай краіны (26) – немясцовы. Надаецца ўвага этнічнаму паходжанню (22). Былі адказы, што паляк – «каталік» (5), хаця гэты стэрэатып знікае: некаторыя карэспандэнты (2) адзначылі, што самі так не кажуць, але чулі ад старэйшых.

2. Прывядзіце словы, якія можна выкарыстаць замест слова *паляк*.

Адказы: лях (12); пшэк (10); жыхар Польшчы (7), грамадзянін Польшчы (2); пан, пані (5).

Вылучаецца адказ «пан, пані» (5), з якога выходзіць, што паляк багаты і вышэйшы. Таксама былі адказы «(заходні) славянін» (2), паводле моўнай групы і «(заходні) сусед» (2), паводле месцазнаходжання краіны.

3. Прывядзіце рысы, якія, на Вашую думку, найлепш характарызуюць тыповага паляка.

Найчасцей (7) у адказах былі характарыстыкі ступені нацыяналізму (патрыёт (3), нацыяналіст (3), шавініст (1)), якія даволі амбівалентныя. Цікава, што 5 карэспандэнтаў напісалі «ганарлівасць» і толькі 3 – «пыха».

Паўраўнаем найбольш папулярныя адказы з вынікамі апытання, праведзенага ў 2004 г. (гл. табліцу 1).

Табліца 1

Мінск, 2004 [2, с. 121]	Мінск, 2023
Пыха (39)	Нацыяналізм (7)
Рэлігійнасць (29)	Рэлігійны; ганарлівы (6)
Хцівасць (25)	Хцівы, сквапны (5)
Падступнасць (24)	Вясёлы (4)
	Хітрасць; пыха; шчырасць (3)

Назіраецца падабенства (рэлігійнасць, хцівасць). Але ёсць і значнае адрозненне: «пыха» – менш папулярны адказ, з’явіліся станоўчыя рысы, «вясёлы» і «шчыры», і амбівалентныя «нацыяналізм» і «ганарлівы».

4. Дапішыце, які Вам праходзіць у галаву назоўнік да прыметніка *польскі, польская, польскія*.

Адказы: мова (18); ежа, кухня, стравы (5); жыхары, людзі (5); мяжа, кардон (4); народ, нацыя (4); пан, пані (4); злоты (4); краіна, Польшча (3); шляхта (3); універсітэт (3) і інш.

5. Прывядзіце рысы, якія, на Вашую думку, найлепш характарызуюць эталоннага (якім ён павінен быць) паляка.

Эталонны паляк для беларуса – гэта ідэалізаваны тыповы паляк, з якім жадаў бы мець зносіны беларус. У адказах дамінуюць станоўчыя рысы і невялікая колькасць амбівалентных. Параўнаем (гл. табліцу 2).

Табліца 2

Мінск, 2004 [2, с. 122]	Мінск, 2023
Рэлігійны; пыхлівы (14)	Патрыёт (6)

Культурны, інтэлігентны (12)	Вясёлы; рэлігійны (4)
Патрыёт (11)	Шчыры; ветлівы; добры; зычлівы; кансерватыўны (3)
Зычлівы (10)	
Гасцінны (9)	
Гаваркі; ганарлівы; працавіты (8)	

Некаторыя характарыстыкі паўтараюцца (рэлігійнасць, патрыятызм, зычлівасць). Некаторыя ў адказах на наша апытанне пададзены толькі адзін раз (гасцінны, гаваркі). Быў таксама адказ «любоў да беларусаў» (1).

6. Пералічыце прадметы, характэрныя для паляка.

Адказы: (каталіцкі) крыж (3), піва (3), сцяг Польшчы (2); мова (2); машына (2); канфедэратка, рагатыўка (2).

7. Працягніце сказ «Х – паляк, але ...».

Адразу параўнаем адказы (гл. табліцу 3).

Табліца 3

Мінск, 2004 [2, с. 125]	Мінск, 2023
Атэіст (15)	Беларус, з Беларусі (5)
Самаўпэўнены, пыхлівы (11)	Не размаўляе па-польску (3)
Хцівы (9)	

Уяўленне беларусаў моцна змянілася. Цяпер рэлігійны складнік назваў толькі 1 апытаны («у царкву не ходзіць»). Збольшага ў атрыманых адказах, як нам здаецца, праявілася думка датычна мясцовых палякаў, што яны з’яўляюцца этнічнымі беларусамі.

8. Дапішыце дзеяслоў у выразях *як паляк*, *па-польску* і патлумачце іх значэнне.

Адказы: размаўляць па-польску (4); піць па-польску, піць (жлукціць) як паляк – вельмі шмат піць (3); весці сябе як паляк, як паляк надзьмуцца – быць вельмі ганарыстым, упартым (2); як паляк лаяцца (мацярыцца) – значэнне не ўказана (2).

Былі пададзеныя выразы, якія звязваюць палякаў з вялікай ахвотай піць (3) і лаяцца (2), ды з празмернай ганарыстасцю (2). Збольшага дадзеныя выразы маюць бадай негатыўную трактоўку. З адназначна станоўчай канатацыяй быў толькі 1 выраз («Гуляць як паляк – весела гуляць»).

9. Прывядзіце вядомыя Вам прымаўкі пра паляка.

Адказы: Polak, Węgier – dwa bratanki – i do bójkі, i do szklanki (2); Mądry Polak po szkodzie, Мондры поляк по часе (2); Войско польско на ровехах, а пан Пілсудскі на мотовурцы (1); Польскі муж – чалавек, які вельмі позна ідзе да шлюбу (1); Што француз прыдумае, тое паляк палюбіць (1).

Збольшага карэспандэнты прыводзілі вядомыя ім польскія прымаўкі.

10. Запішыце жарты пра паляка, якія Вы ведаеце.

Ніводзін жарт не паўтарыўся, хіба што супольнымі элементамі (напрыклад, сувязь з гісторыяй). Некаторыя карэспандэнты прыгадвалі

інтэрнэт-мемы, напрыклад, пра бабра (2), дзе паляк вельмі эмацыйна рэагаваў на сустрэчу з ім.

Стэрэатып паляка з 2004 года ў пэўнай ступені змяніўся. Ён захоўвае некаторыя характарыстыкі, як, напрыклад, «весьлосць», «рэлігійнасць». Але ўжо можна заўважыць змену, напрыклад «сувязь з ахвотай выпіць». Некаторыя раней часта сустраканыя станоўчыя рысы («працавіты», «гасцінны») сёння апытаныя называюць зрэдку. З'явілася ўвага да мясцовых палякаў, якіх адрозніваюць ад «чужых» этнічных палякаў і прызнаюць за «сваіх», не лічачы нават іншымі. У апытанні 2004 г. падобнага зусім не назіралася.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Бартминьский Е.* Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике. Москва : «Индик», 2005.
2. *Lappo I.* Stereotyp Polaka i jego profilowanie w białoruskim kręgu językowo-kulturowym // *Etnolingwistyka*. 2005. № 11. S. 113–143.